

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 5, 2020 | 28.05.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.5.107](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.5.107)

УДК: 657.433:336.27

О. О. Любар,
к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця
ORCID ID:0000-0003-3030-6767

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

О. Liubar
PhD in Economics, Associate Professor of the Chair of Accounting,
Vinnitsia National Agrarian University (Vinnitsia)

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND INFORMATION SUPPORT OF ACCOUNTS PAYABLE MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

В сучасних умовах зобов'язання виступають одним з основних джерел фінансування діяльності, тому від управління ними залежить ефективне функціонування суб'єкта господарювання. Наявність зобов'язань (кредиторської заборгованості) є нормальним станом будь-якого підприємства. Важливо не те, чи має підприємство зобов'язання (заборгованість) перед іншими особами, а те, який обсяг цих зобов'язань, чи перевищують вони активи підприємства, чи ні. Інформація про зобов'язання підприємства, про їхню структуру та обсяги дуже важлива для зовнішніх користувачів фінансової звітності. З огляду на це найважливішого значення набуває відповідність прийнятим стандартам і точність формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання (кредиторську заборгованість) підприємства та розкриття її у фінансовій звітності. Глобальні перетворення сприяють появі нових видів зобов'язань та обумовлюють необхідність виходу підприємств на міжнародні ринки, що викликає потребу у розвитку теорії та методології обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості).

Виокремлено проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості), які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку, а саме: проблема ідентифікації – полягає у визначенні моменту, коли операція повинна бути зареєстрована, а отже, обумовлює момент виникнення, трансформації та припинення зобов'язань (кредиторської заборгованості); проблема оцінки – полягає у тому, що іноді вимоги до оцінки зобов'язань (кредиторської заборгованості), як і інших об'єктів, не відповідають принципам бухгалтерського обліку; проблема класифікації – виявляється у неоднозначності при визначенні об'єкта бухгалтерського обліку, що відповідає економіко-правовій сутності окремого виду зобов'язань (кредиторської заборгованості). Представлено напрями вирішення проблем у бухгалтерському обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості), які полягають в удосконаленні дономенклатурного забезпечення, розробці методики оцінки окремих компонентів зобов'язань (кредиторської заборгованості) та побудові системи

рахунків бухгалтерського обліку на підставі економіко-правової сутності зобов'язань (кредиторської заборгованості) та джерел їх (її) виникнення.

In modern conditions, liabilities are one of the main sources of funding, so their management depends on the effective functioning of the entity. The presence of liabilities (accounts payable) is a normal condition of any enterprise. What matters is not whether the company has liabilities (debts) to others, but whether these liabilities exceed the company's assets or not. Information about the company's liabilities, their structure and volume is very important for external users of financial statements. In view of this, compliance with accepted standards and the accuracy of the formation of information in the accounting of liabilities (accounts payable) of the enterprise and its disclosure in the financial statements are of paramount importance. Global transformations contribute to the emergence of new types of liabilities and necessitate the entry of enterprises into international markets, which necessitates the development of the theory and methodology of accounting for liabilities (accounts payable).

The problems of accounting for liabilities (accounts payable), which are the basis of most issues of modern accounting, namely: the problem of identification - is to determine when the transaction should be registered, and therefore determines the time of occurrence, transformation and termination of liabilities (accounts payable); valuation problem - is that sometimes the requirements for the valuation of liabilities (accounts payable), as well as other objects, do not meet the principles of accounting; the problem of classification - is manifested in the ambiguity in determining the object of accounting, which corresponds to the economic and legal nature of a particular type of liability (accounts payable). The directions of solving problems in accounting of liabilities (accounts payable) are presented, which consist in improvement of nomenclature support, development of a technique of estimation of separate components of liabilities (accounts payable) and construction of system of accounts of accounting on the basis of economic and legal essence of obligations. (accounts payable) and their sources of origin.

Ключові слова: зобов'язання; розрахунки; кредиторська заборгованість; управління; облік; інформація.

Keywords: liabilities; calculations; accounts; management; accounting; information.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні економічні умови спонукають до необхідності використання суб'єктами господарювання не тільки власного, а й позикового або залученого капіталу. Інакше кажучи, будь-який суб'єкт господарювання, незалежно від його розмірів, галузі діяльності, успішності та фінансової стійкості стикається з таким поняттям як зобов'язання. Кожне підприємство має зобов'язання перед постачальниками та підрядниками за надані товари, роботи, послуги, перед працівниками з оплати праці, перед бюджетом, страховими й пенсійними фондами тощо. Це зобов'язання, що виникають внаслідок звичайної діяльності підприємства, яка свідчить про його нормальне функціонування. Від злагодженості й організованості обліково-інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства залежить прийняття ефективних управлінських рішень та результативність функціонування суб'єктів господарювання загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку зобов'язань, такі як визначення їх сутності, оцінки, організації, методики бухгалтерського обліку висвітлені в працях Бутинця Ф.Ф., Голова С.Ф., Абалмасової Н.С., Брик Г.В., Гевлич Л.Л., Гуцаленко Л.В., Малюги Р.П., Омецінської Н.М., Орлова І.В., Сафарової А.Т., Травінської С.І. та ін. Зважаючи на динамічність економічних та суспільних перетворень, окремі аспекти облікового відображення зобов'язань потребують подальших досліджень. Зокрема, у працях цих дослідників розглядаються лише односторонні підходи до визначення сутності зобов'язань та їх класифікації, тому розуміння щодо цієї економічної категорії є неповним. Також до кінця не вирішеними залишаються проблеми трансформації зобов'язань та їх адекватної оцінки в обліку суб'єктами господарювання для забезпечення своєчасного погашення. Також потребує удосконалення формування єдиних методичних основ щодо розкриття інформації про розрахунки з кредиторами у фінансовій звітності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням обліково-інформаційного забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні види людської діяльності в ринкових умовах виявляються як сукупність економічних взаємовідносин і зв'язків між фізичними особами, суб'єктами підприємництва та державними інституціями. Ця діяльність людей, пов'язана зі створенням матеріальних і нематеріальних благ та послуг, координується у межах чинної економічної системи – сукупності наявних у країні принципів, правил, законодавчо закріплених норм, які визначають форму і зміст основних економічних відносин, котрі виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну й споживання економічного продукту.

Як організуюча сила ринкової економіки ця система потребує відповідної інфраструктури у вигляді державних та недержавних інститутів; виробників матеріальних і нематеріальних благ, продавців, покупців, споживачів із відповідним економічним та правовим статусом – суб'єктів ринкової економіки [4].

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1].

Найважливішими ознаками будь-яких суб'єктів господарювання, які визначають їх місце у господарських відносинах, є такі [19, с. 281-282]:

1. Господарська компетенція (сукупність господарських прав та обов'язків), властива суб'єктам господарювання в усій її повноті або така, якою їх наділяють відповідні державні інституції. Ступінь господарської компетенції залежить насамперед від участі суб'єктів у господарських відносинах, які здійснюються у формі організаційно-господарських і оперативно-господарських відносин. До організаційно-господарських відносин належать: організаційно-структурні, які виникають під час створення, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання і характерні для всіх суб'єктів господарювання; організаційно-функціональні, які виникають у сфері управлінського впливу на суб'єкти господарювання та діяльності державних інститутів і характерні для органів виконавчої влади, державних установ, які репрезентують державу в економічній системі, для органів господарського управління.

2. Майнова незалежність та відповідальність за зобов'язаннями у межах належного їм майна, якщо інше не передбачено законодавством. Відповідно до законодавства, яке регламентує діяльність суб'єктів господарювання будь-якої галузі, вони відповідають за зобов'язаннями в межах належного їм майна. Однак залежно від інституту засновників і обраної організаційно-правової форми вони мають різний ступінь майнової відповідальності. Наприклад, за зобов'язаннями повну необмежену майнову відповідальність несуть приватні підприємства і підприємці; повну – державні комерційні підприємства і господарські товариства; обмежену майнову відповідальність – казенні підприємства, товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю. Державні (комунальні) організації та установи несуть майнову відповідальність у межах грошових коштів без її перекладання на рухоме і нерухоме майно засновників (вищі органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування); об'єднання громадян та інші громадські організації – повну майнову відповідальність без її перекладання на засновників (членів організації).

3. Мета, яка залежить від їх функціональної ролі в економічній системі. Метою суб'єктів підприємницької діяльності (у тому числі підприємців) є прибутковість, збільшення вартості капіталу; метою установ, що створили органи влади, і громадських утворень (некомерційних організацій) – соціально важлива діяльність і отримання вигоди.

4. Організаційно-правова форма та юридичний статус. Суб'єкти господарювання, метою яких є отримання прибутку (підприємство, господарське товариство, кооператив, корпорація, концерн, консорціум), а також некомерційні організації (установа, організація, членське товариство, місія, фонд та ін.) набувають статусу юридичної особи. Не набувають статусу юридичної особи об'єднання підприємств, що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів, промислово-фінансові групи, пайові інвестиційні фонди, страхові пули, технологічні парки та ін.

Таким чином, із врахуванням основних ознак суб'єктів господарювання, до них належать: суб'єкти підприємницької діяльності (підприємства та господарські товариства і їх об'єднання) реального сектору економіки; фінансові установи (кредитні установи, страхові компанії, інвестиційні фонди та ін.); державні установи та організації, створені органами влади, які здійснюють господарські операції з метою одержання доходу; некомерційні організації, тобто організації, які обслуговують домашні господарства; підприємці.

Суб'єкти господарювання здійснюють виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність, в результаті якої виробляють відповідні види продукції, реалізують її, отримують доходи та накопичення, їх розподіляють, формують відповідні фонди грошових коштів.

З іншого боку, для здійснення господарської діяльності, отримання продукції, доходів та накопичень господарюючі суб'єкти використовують окремі види ресурсів: матеріальні, фінансові, трудові, а також грошові кошти. Матеріальні ресурси при цьому складають основу процесу виробництва, формування їх здійснюється, як правило, за рахунок різних джерел: власних активів підприємства, позичених і залучених.

Власні кошти при цьому – це кошти підприємств, що постійно знаходяться у їхньому обігу та строк користування якими не встановлений. Вони формуються за рахунок власного капіталу, тобто тієї частини капіталу у активах підприємства, що залишається після врахування його зобов'язань.

Позичені кошти – це кошти, що отримує підприємство на визначений термін, за плату і на умовах повернення. Вони формуються в основному за рахунок довгострокових і короткострокових кредитів банку.

Залучені кошти – це кошти, що не належать підприємствам, але внаслідок діючої системи розрахунків постійно знаходяться у їх обігу. Вони формуються за рахунок усіх видів кредиторської заборгованості.

Всі види перерахованих вище джерел беруть участь як у формуванні активів підприємства, так і у здійсненні його виробничо-фінансової діяльності з метою отримання відповідного доходу, прибутку.

Як бачимо, фінансові ресурси підприємств – це власний, позичений і залучений грошовий капітал, що використовується підприємствами для формування своїх активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання відповідного доходу, прибутку.

Формування фінансових ресурсів відбувається у процесі створення підприємств та реалізації їх фінансових відносин при здійсненні господарсько-фінансової діяльності. Проявляється це у формуванні, перш за все, статутного капіталу при створенні підприємств, а у процесі їхньої діяльності – відповідних джерел грошових коштів.

Джерела формування фінансових ресурсів різноманітні. При створенні підприємств вони залежать від форми власності, на основі якої створюється підприємство. Так, при створенні державних підприємств фінансові ресурси формуються за рахунок бюджетних коштів, коштів вищестоящих органів управління, коштів інших аналогічних підприємств при їх реорганізації тощо. При створенні колективних підприємств вони формуються за рахунок пайових (часткових) внесків засновників, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб тощо. Всі ці внески (кошти) є статутним (первинним) капіталом і акумулюються в статутному фонді створеного підприємства [5].

До складу власного капіталу (власних фінансових ресурсів), статутного (пайового) капіталу, включають також додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, цільове фінансування та ін.

Фінансові ресурси підприємств, крім власного капіталу, формуються також за рахунок залучених і позикових коштів.

У Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку і Законах визначення понять «кредиторів» та «кредиторської заборгованості» немає. Відповідно до законодавства кредиторська заборгованість є зобов'язанням, а саме поточним.

До складу залучених фінансових ресурсів включають кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, а також усі види поточних зобов'язань підприємства по розрахунках:

- суми авансів, отриманих від юридичних і фізичних осіб у рахунок подальших поставок продукції, виконання робіт, надання послуг;
- суми заборгованості підприємства з усіх видів платежів до бюджету, включаючи податки, утримувані з доходів робітників;
- заборгованість по внесках до Фонду соціального страхування, по страхуванню майна підприємства та індивідуальному страхуванню його робітників та службовців;
- заборгованість підприємства з виплати дивідендів його засновникам;
- суми векселів, які видало підприємство постачальникам, підрядникам у рахунок забезпечення поставок продукції, виконання робіт, надання послуг.

До складу позикових фінансових ресурсів входять довгострокові і короткострокові кредити банків, а також інші довгострокові фінансові зобов'язання, пов'язані з залученням позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки та ін.

Усі види фінансових ресурсів відображені у відповідних розділах пасиву балансу підприємства.

Бухгалтерський облік як інформаційна система підприємства інтегрована у систему його управління через інформаційні зв'язки із системою внутрішнього контролю, бюджетування, економічного аналізу тощо. За твердженням М.М. Шигун, інформаційні потреби користувачів бухгалтерський облік забезпечує на 40-60 % [20, с. 44]. Така питома вага облікових даних в структурі інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень вимагає удосконалення системи бухгалтерського обліку, зокрема у частині операцій із зобов'язаннями (кредиторською заборгованістю), оскільки як джерела фінансування господарської діяльності підприємства вони суттєво впливають на його платоспроможність та, як наслідок, на рівень інвестиційної привабливості.

Ускладнення економічних та юридичних відносин, поява нових форм співробітництва суб'єктів господарювання обумовлює необхідність перегляду методології бухгалтерського обліку зобов'язань (кредиторською заборгованістю). Зобов'язання (кредиторська заборгованість) є об'єктом бухгалтерського спостереження, що забезпечує фінансово-господарську діяльність господарюючого суб'єкта. Так, зобов'язання (кредиторська заборгованість) як об'єкт бухгалтерського обліку, є наслідком минулих подій та призведе у майбутньому до зменшення економічних вигод у вигляді відтоку активів підприємства, оскільки погашення цих зобов'язань для задоволення вимог кредитора передбачає передачу засобів, що уособлюють майбутні економічні вигоди.

Особливості господарських операцій, які призводять до виникнення зобов'язань (кредиторської заборгованості), впливають на документування операції у процесі її ідентифікації, вартісне вимірювання та зміну вартості у результаті економічних і юридичних трансформацій, а також під час здійснення класифікації зобов'язань для цілей коректного вибору об'єкта бухгалтерського обліку і визначення податкових наслідків господарських операцій.

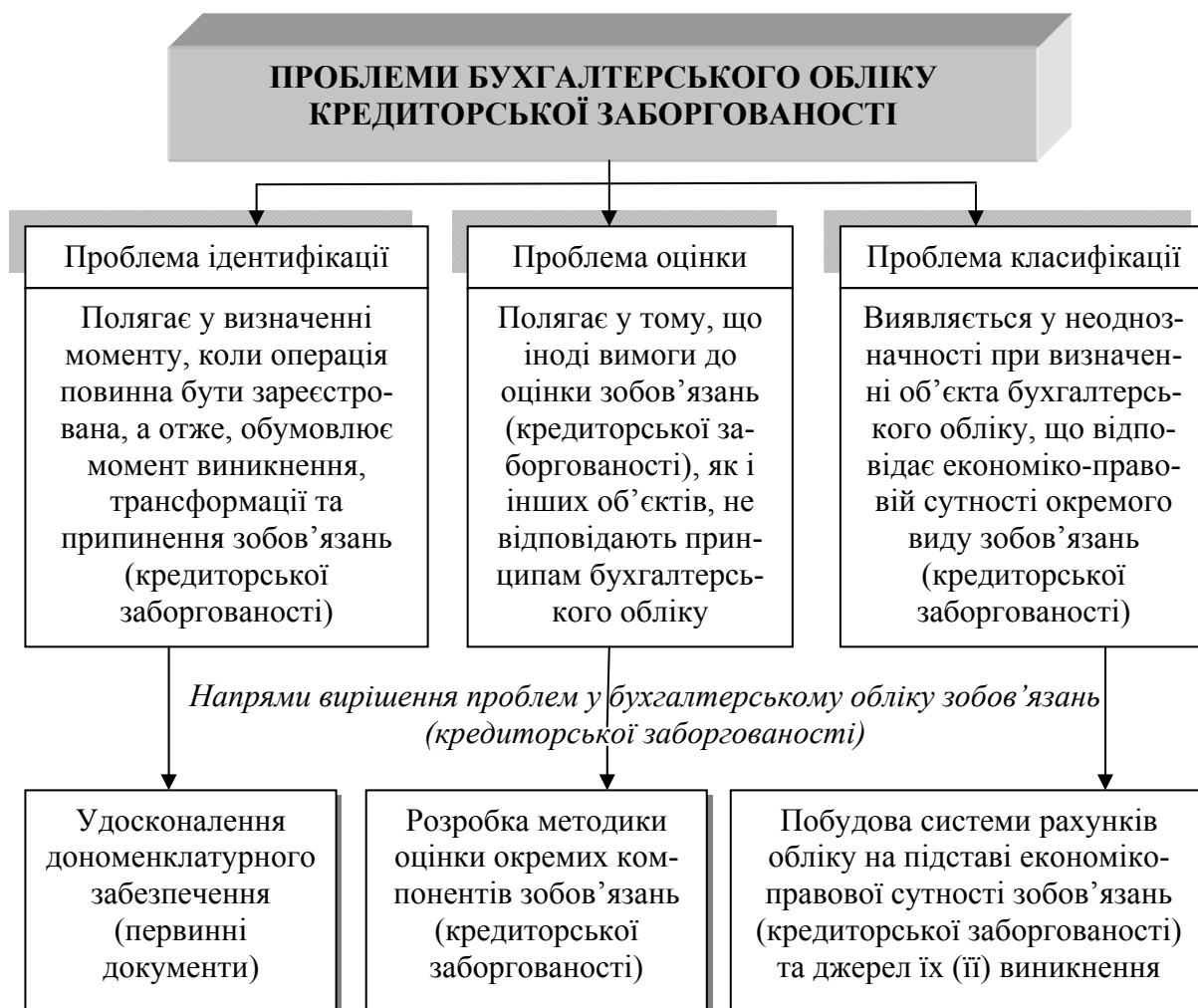
Б. Нідлз, Х. Андерсон та Д. Колдуелл виділяють три проблеми (рис. 1), які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку: проблема ідентифікації (recognition issue), проблема оцінки (valuation issue), проблема класифікації (classification issue).

М.С. Пушкар та М.Т. Щирба зазначають, що інформаційні потоки визначаються і регулюються такими основними елементами системи бухгалтерського обліку: 1) планом рахунків; 2) системою документації та реєстрів обліку; 3) змістом зовнішньої та внутрішньої звітності [17, с. 44].

На думку В. Моссаковського, господарський механізм, який використовується для управління на макро- та макрорівні, передбачає формування облікової інформації про діяльність підприємства або з використанням всіх елементів методу, або з обмеженою їх кількістю [9, с. 24]. Він також акцентує увагу на випадках зміни функцій окремих елементів, що потребує належного теоретичного узагальнення і практичної реалізації.

Побудова системи бухгалтерського обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості) підприємства вимагає ґрунтовного дослідження методології їх обліку, яке слід здійснювати у контексті адаптації застосування елементів методу бухгалтерського обліку при відображенні виникнення, трансформації і припинення зобов'язань (кредиторської заборгованості).

Документування як спосіб первинного спостереження дозволяє виявити і зареєструвати господарську операцію у первинному документі, який є засобом обґрунтування облікових записів. Первинні документи, які оформлені у встановленому порядку як свідчення факту господарського життя, надають останньому юридичної сили, а тому повинні повною мірою і точно відображати факти господарського життя, бути зрозумілими за своїм змістом, а також відповідати установленій формі, що дозволить зафіксувати всі параметри здійсненої господарської операції та за реквізитами документа відновити факти, що відбулися в господарській діяльності. Крім того, на основі первинних документів можливе здійснення контролю за правильністю проведення господарської операції, аналізу господарської діяльності та виявлення порушень і зловживань, вчинених персоналом підприємства [13, с. 231].

Рис. 1. Проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань (кредиторської заборгованості) та напрями їх вирішення

Джерело: сформовано на підставі [11, с. 29]

У діяльності господарюючих суб'єктів на практиці виникають проблеми, які пов'язані з неврахуванням тією чи іншою формою первинних документів особливостей господарських операцій чи економіко-правових відносин між сторонами правочину. Це у свою чергу призводить до неможливості відображення всіх величин чи характеристик стану і руху господарських засобів і джерел їх утворення, зокрема зобов'язань (кредиторської заборгованості). Тому форми первинних документів слід адаптувати до інформаційних потреб користувачів облікової інформації, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Зобов'язання виникають на підставі дії актів чинного законодавства, договору чи із делікту, а тому документальне оформлення цих зобов'язань (кредиторської заборгованості) буде різним. На рівні держави з метою однозначного розуміння однорідних господарських операцій встановлюються стандартизовані форми документів. В той же час необхідність розширення інформаційної бази управління фінансуванням діяльності підприємства вимагає деталізації форм первинних документів за окремими операціями. Здійснюється визначення переліку таких операцій з огляду на ряд факторів, а саме:

- призначення документа; способу охоплення фактів господарського життя;
- ступеня типізації документа.

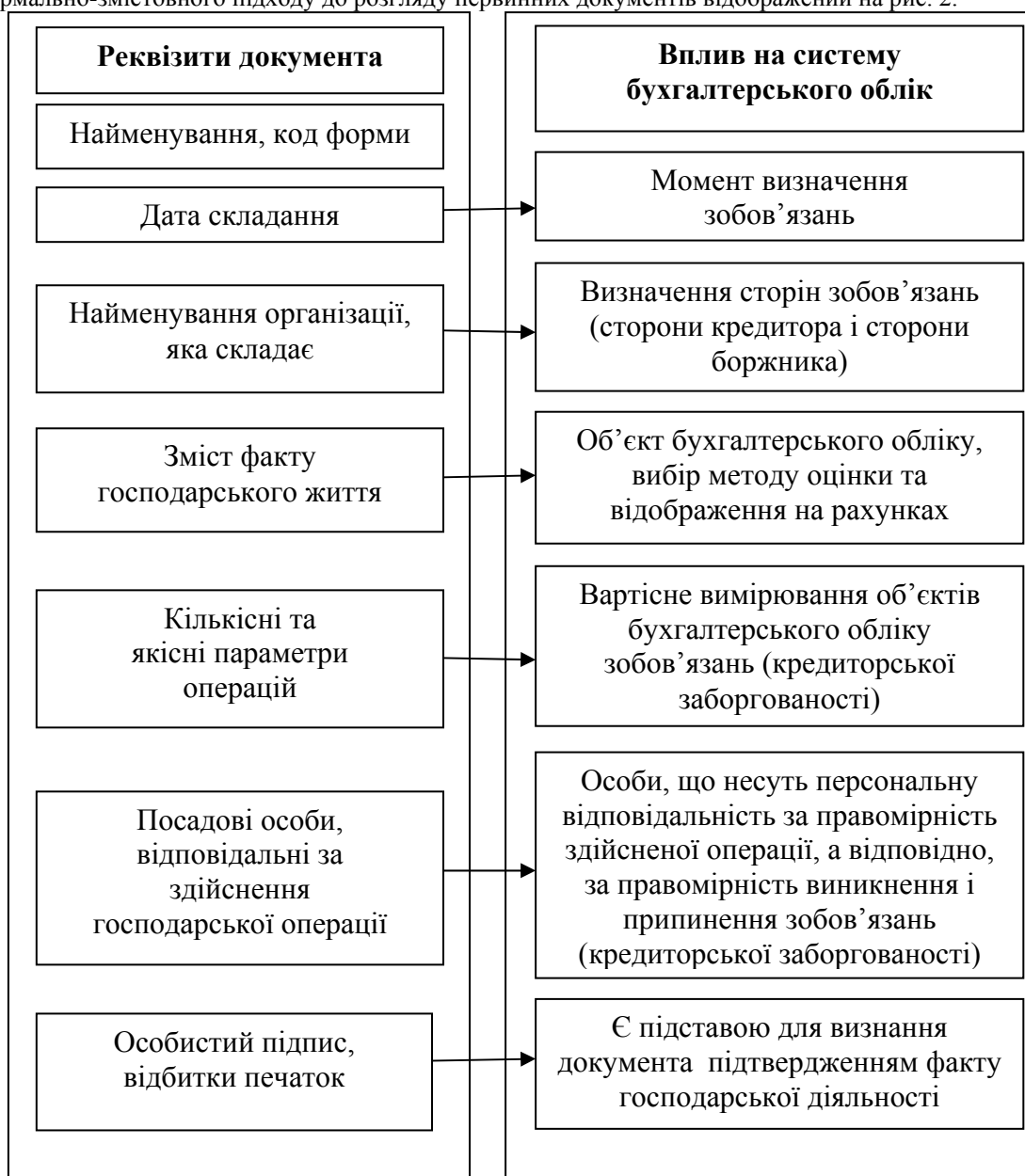
Розглянемо їх детальніше.

Що стосується операцій із виникнення, трансформації та припинення зобов'язань (кредиторської заборгованості), то організаційно-розпорядчі документи повинні містити вказівки щодо шляху здійснення господарських операцій, а також особи, що відповідальна за юридичне оформлення правовідносин і виконання їх умов. Велике значення для підтвердження факту господарського життя мають виправдані документи, які у свою чергу мають містити максимально повний перелік реквізитів кількісно-сумового обліку, оскільки це безпосередньо впливатиме на оцінку зобов'язань (кредиторської заборгованості), а також ідентифікацію об'єктів бухгалтерського обліку. Корируючі бухгалтерські документи складаються на підставах виправданих або містять самостійні розрахунки та мають, як правило, коригуючий характер і складаються на умовні бухгалтерські проводки.

Застосування замість окремих разових накопичувальних документів (з отримання позик, нарахування і виплати окремих видів винагороди працівникам та ін.) за однорідними або періодично повторюваними операціями протягом певного періоду дозволяє комплексно оцінити обсяги виникнення і погашення зобов'язань (кредиторської заборгованості) за їх (її) окремими видами, а також уникнути відхилень при їх виконанні. Доцільно розробляти і запроваджувати накопичувальні документи за договірними зобов'язаннями, переважно за операціями з планових поставок або за розрахунками із працівниками, що обумовлено відносною періодичністю їх здійснення.

Рівень стандартизації і уніфікації форм первинних документів, а також суворість вимог щодо їх дотримання вимагає від підприємства вибірковості і виваженості при адаптації рекомендованих форм первинних документів, оскільки внесення змін до реквізитів окремих документів призведе до їх можливої недійсності. Беручи до уваги різноманітність видів зобов'язань (кредиторської заборгованості), а також різне їх юридичне оформлення та нормативно-правове регулювання, документальне оформлення відповідних операцій може бути уніфіковане і передбачене на рівні чинного законодавства чи закріплюватися на рівні підприємства та навіть окремого правочину і адаптуватися відповідно до інформаційних потреб користувачів облікової інформації.

Порядок оформлення і реєстрації первинних документів в цілому передбачений Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку [16]. Зокрема, п. 2.4 цього документа встановлені обов'язкові реквізити первинних документів, вплив яких на систему бухгалтерського обліку на основі формально-змістовного підходу до розгляду первинних документів відображений на рис. 2.

Рис. 2. Вплив форми первинних документів на порядок відображення операції в бухгалтерському обліку
Джерело: сформовано на підставі [13, с. 238]

Складатися первинні документи можуть на бланках типових та спеціалізованих форм, які затверджуються відповідним державним органом, або із використанням самостійно виготовлених бланків, адаптованих до запитів користувачів облікової інформації.

Змінені бланки при цьому повинні містити обов'язкові реквізити або реквізити типових чи спеціалізованих форм. Це дозволить оптимізувати набір реквізитів, які заповнюються в документах, згорнути зайві і занадто деталізовані статті, а також розширити можливість фіксації кількісних і якісних характеристик фактів господарського життя.

Документальне оформлення операцій із нарахування, погашення і списання зобов'язань (кредиторської заборгованості), крім того, повинно максимально висвітлювати параметри операцій, оскільки первинні документи, реєстри обліку і відповідні форми звітності виступають доказовою базою при розгляді спорів і врегулюванні заборгованості.

Особливо важливе значення у бухгалтерському обліку має оцінка поточних зобов'язань. Необхідна вона у процесі господарювання при надходженні та вибутті активів; при виникненні прав та зобов'язань. Визначаються правила оцінки зобов'язань головним чином П(С)БО 11 «Зобов'язання» та за окремими видами зобов'язань іншими П(С)БО.

Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» поточні зобов'язання відображаються у балансі за сумою погашення, тобто недисконтованою сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка буде сплачена для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства, але ж не до всіх поточних зобов'язань можна застосувати таке твердження [10].

Розглянемо підходи до оцінки окремих видів поточних зобов'язань.

Короткострокові кредити банків є сумою заборгованості підприємства перед банківськими установами за отриманими позиками. Погашення короткострокової позики передбачається протягом дванадцяти місяців з дати її отримання. Н.М. Малюга позики, отримані підприємством, пропонує оцінювати одним з двох способів: 1) з обліком процентів, належних до сплати на кінець звітного періоду за договорами позики; 2) без обліку процентів, належних до сплати на кінець звітного періоду за договорами позики [8].

Сафарова А.Т. не погоджується з такою думкою, зазначаючи, що в сучасних умовах отримання підприємством короткострокової позики приводить до виникнення зобов'язань перед банківською установою за основною сумою боргу та за нарахованими відсотками. Нараховуючи відсотки за кредит, підприємство збільшує не тільки свої поточні зобов'язання, а й фінансові витрати. Отже, на нашу думку, доцільно оцінювати зобов'язання за позикою за теперішньою вартістю. Однак, на практиці окремі підприємства, які мають на поточному рахунку кошти, нараховують відсотки без відображення їх у складі поточних зобов'язань, а прямо відносять на фінансові витрати. Такі дії є методологічно неправильними, бо при складанні балансу, якщо відсотки нараховуються на дату балансу, але не сплачуються, така сума відсотків випадає із загального підсумку валюти балансу. Неправильне відображення нарахування і сплати відсотків у бухгалтерському обліку викривлює реальний фінансовий стан підприємства, зменшує власний капітал та збільшує зобов'язання [18, с. 519].

Виникнення кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги відображає суму грошових коштів, що має сплатити господарюючий суб'єкт своїм кредиторам у результаті її погашення. Договори між підприємствами в умовах фінансової кризи укладаються на нетривалий період і передбачають погашення зобов'язань протягом тижня або місяця, а фактично перерахування коштів затягується до 6-8 місяців. Такі відносини псує стосунки господарюючих суб'єктів із кредиторами, підривають довіру партнерів. Тому, на нашу думку, було б доцільно при укладанні договорів в одному із пунктів передбачити коригування суми зобов'язання на індекс інфляції. Таким чином, підприємство-боржник при виникненні зобов'язання буде прагнути якнайшвидше його погасити, щоб уникнути зайвих витрат коштів при швидких темпах інфляції. Кредитори у свою чергу будуть впевненіше почувати себе на ринку в зв'язку із швидким поверненням оборотних коштів, які можна знову залучити у обіг. На нашу думку, прийняття такої умови є вигідним як для покупців, так і для продавців товарів, робіт та послуг.

Наприклад, покупець, отримуючи товар, не сплачує за нього відразу, а погашає заборгованість пізніше із коригуванням на індекс інфляції. Йому у цьому випадку не потрібно брати позику з метою купівлі товару, адже можна вважати, що підприємство-продавець позичило кошти підприємству-покупцю, тобто зобов'язання будуть оцінюватися шляхом дисконтування наявної заборгованості. Покупець, витрати якого пов'язані зі сплатою за отримані товари, зі свого боку, може віднести їх на фінансові витрати, тобто прирівняти непогашену суму боргу до позикового капіталу. Така умова для продавця сприяє насамперед реалізації товарів, розширенню ринку збуту, а запізнений платіж він отримує із доходом, який скориговано на індекс інфляції. Як наслідок, кредиторську заборгованість за товари, роботи і послуги слід оцінювати за поточною вартістю придбання, оскільки вона враховує чинник інфляції та динаміку цін.

Міжнародна практика сьогодні не дає остаточної відповіді на питання, чи є доцільним оцінювати кредиторську заборгованість за справедливою вартістю та чи має така оцінка враховувати власний кредитний ризик компаній.

У літературі побутує твердження, що за ринковою вартістю не буде запроваджений облік таких статей балансового звіту, як довгострокові активи та довгострокові боргові зобов'язання, тобто їх облік вестиметься за первісною вартістю [6, с. 91]. Що стосується зобов'язань перед бюджетом, то цей вид заборгованості ми пропонуємо оцінювати за сумою погашення. Не сплачені вчасно податки призводять до виникнення пені і

застосування штрафних санкцій до підприємства – платника податку, які слід відображати в обліку збільшенням інших витрат операційної діяльності. Якщо ж господарюючий суб'єкт погасив заборгованість перед бюджетом, а пеня за прострочення платежу не була нарахована, то в цьому випадку при проведенні аудиторської перевірки виявляється помилка, і господарюючий суб'єкт повинен відкоригувати зобов'язання перед бюджетом в складі інших операційних витрат, а зобов'язання перед бюджетом мають бути збільшені на суму пені.

Розрахунки з учасниками також мають свої особливості. Відповідно до чинного законодавства поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками оцінюються за сумою заборгованості підприємства його учасникам, яка пов'язана із розподілом прибутку та формуванням статутного капіталу. Розрахунки з учасниками передбачають погашення заборгованості за нарахованими дивідендами та за іншими виплатами. Проводиться виплата дивідендів шляхом видачі готівкових коштів із каси чи перерахуванням на поточний рахунок учасника. Але бувають випадки, коли засновники, отримавши дивіденди, прагнуть знову їх вкласти у підприємство з метою інвестування.

У цьому випадку, на думку Сафарової А.Т., можливі два варіанти вкладення коштів. Так, у першому випадку учасник вносить кошти у касу або на поточний рахунок підприємства, тим самим збільшуючи розмір додаткового капіталу без зміни статутного капіталу. У другому випадку учасник може вносити кошти у вигляді позики для підприємства, тобто збільшення коштів у касі чи на поточному рахунку призведе до зростання зобов'язань підприємства перед учасником, а погашення такої позики здійснюється через зменшення заборгованості перед учасником. Наведені варіанти кредитування підприємства його ж засновниками є вигідними для обох сторін, адже на показник фінансового стану підприємства впливають суми, отримані від учасників у вигляді додаткового капіталу чи зобов'язань. Звичайно, отримання такої позики вигідніше відображати через збільшення капіталу, адже тоді підприємство буде інвестиційно привабливішим. Отже, на нашу думку, позику, отриману від засновників (учасників) терміном до одного року, потрібно відображати як збільшення зобов'язань підприємства, а терміном понад рік – збільшенням додаткового капіталу, тобто коштів власників. У цьому випадку збільшується перший розділ пасиву балансу, тобто власний капітал підприємства, що є обґрунтованим, адже це кошти засновників, і при ліквідації вони претендуватимуть на частку в майні підприємства [18, с. 520].

Запропонована нами у першому розділі класифікація найбільш повно охоплює всі види зобов'язань та дозволяє враховувати специфіку різних видів господарської діяльності підприємства. Класифікація охоплює найбільш відомі напрацювання як зарубіжних, так і вітчизняних науковців із зазначеного питання.

Ознайомившись з різними науковими підходами до класифікації зобов'язань, ми пропонуємо також виділити наступні їх класифікаційні ознаки:

1. За видами кредиторів:

- зовнішні та внутрішні зобов'язання;
- заборгованість перед банками та інша (небанківська);
- заборгованість перед пов'язаними та непов'язаними сторонами.

2. За видами господарської діяльності:

- пов'язані з комерційною діяльністю підприємства зобов'язання;
- непов'язані з комерційною діяльністю підприємства зобов'язання.

3. За платністю:

- із виплатою відсотків позичальнику – відсоткові, фінансові зобов'язання;
- безвідсоткові.

4. За виконанням умов погашення:

- прострочені зобов'язання;
- непрострочені зобов'язання;
- відстрочені зобов'язання.

Одним з основних завдань бухгалтерського обліку як потужної інформаційної системи підприємства є надання користувачам повної та достовірної інформації про його майновий стан, результативність діяльності, що складає основу для прийняття виважених управлінських рішень користувачами облікової інформації. Це завдання реалізується, зокрема, через такі елементи методу бухгалтерського обліку, як баланс та звітність. В цілому невирішеними залишаються питання адаптації системи звітності підприємства до зростаючих інформаційних потреб користувачів та суспільства в цілому, яке прагне максимізувати суспільну користь від діяльності суб'єкта господарювання та впевнитися у його спроможності подальшого функціонування [14, с. 235].

Звітність як економічна категорія може розглядатися з двох позицій: по-перше, вона є елементом методу бухгалтерського обліку, що полягає в узагальненні інформації про результати господарської діяльності підприємства; по-друге, звітність є системою узагальнених і взаємопов'язаних економічних показників, що характеризують динаміку та результати фінансово-господарської діяльності підприємства, рух та структуру його майна, капіталу та зобов'язань. Звітність, за словами Лузана Ю.Я., включає «не тільки систему економічних показників, а й сукупність способів і прийомів узагальнення даних обліку та фінансового стану підприємства» [7, с. 5].

Інформація щодо зобов'язання суб'єкта господарювання є основою для прийняття управлінських рішень, зокрема, інвестиційних. Як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів цікавить, чи зможе

господарюючий суб'єкт розрахуватися за своїми зобов'язаннями та протягом якого часу, що обумовлює їх потребу в інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

З огляду на важливість звітності підприємства як інформаційного джерела для проведення аналізу і контролю його діяльності, необхідним є перегляд підходів до змістовного наповнення та повноти розкриття її статей. Так, В.О. Гуня вказує на проблему складності сприйняття статей пасиву Балансу, що виявляється у незрозумілості відображення джерел придбання ресурсів підприємства [2, с. 187]. Однак, вважаємо, що дана інформація не повинна розголошуватися підприємством, оскільки диверсифікація ризиків, що пов'язані з організацією виробництва, залученням позикових коштів та використання інших джерел фінансування, повинні складати комерційну таємницю. Іншого підходу дотримується І.Я. Омецінська, яка запропонувала змінити форму балансу в частині запровадження розділу «Пасиви, прирівняні до зобов'язань» у якому необхідно відображати забезпечення виплат персоналу, інші забезпечення та цільове фінансування [12]. Погоджуючись з позицією зазначеного автора щодо необхідності виокремлення такого розділу, Орлов І.В. зауважує, що такі зміни відповідатимуть класифікації зобов'язань, поданій у П(С)БО 11 «Зобов'язання» та більш адекватно відобразатимуть фінансовий стан підприємства [14, с. 237].

Роботу із вдосконалення системи звітності підприємства щодо відображення його кредиторської заборгованості слід проводити у розрізі окремих її видів із метою визначення оптимального рівня деталізації статей такої заборгованості і визначення напрямів їх розшифровки у Примітках до річної фінансової звітності. Вирішення проблем бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості підприємства стає можливим через удосконалення порядку застосування окремих елементів методу бухгалтерського обліку на підставі виявлення системних зв'язків між ними (таблиця 1).

Таблиця 1
Вирішення проблем бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості через удосконалення застосування елементів його методу

Елемент методу бухгалтерського обліку	Проблеми бухгалтерського обліку		
	Проблема ідентифікації	Проблеми оцінки	Проблеми класифікації
Баланс	Показник величини зобов'язань в балансі є результатом ідентифікації та оцінки зобов'язань		Відображення показників зобов'язань у звітності вимагає їх класифікації за строками погашення та видами цивільно-правових відносин
Звітність	Форми звітності містять показники зобов'язань, зокрема, їх величину за кожним видом	Застосування принципу періодичності обумовлює проведення оцінки на дату балансу	

Вирішення зазначених вище проблем систематизації та передачі облікової інформації щодо рівня зобов'язань сприяє підвищенню рівня відкритості звітності суб'єктів господарювання для цілей прийняття обґрунтованих інвестиційних або інших управлінських рішень

Висновки з даного дослідження. Впровадження запропонованих рекомендацій дасть необхідний імпульс і сприятиме зростанню якості облікової інформації щодо розрахунків підприємства з його кредиторами.

В той же час хотілось би зазначити наступне:

1. Процес управління фінансово-господарською діяльністю підприємства неминуче пов'язаний з оцінкою. Одним з найменш досліджених є питання оцінки поточних зобов'язань.

Активи і зобов'язання утворюють кістяк бухгалтерського Балансу. Залишки активів і зобов'язань на кінець звітного періоду відображаються у Балансі та показують їх наявність на звітну дату. Фактично усі наявні цінності і власний та залучений капітал, за рахунок якого вони утворені, зафіксовані у Балансі. Виходячи із цього вибуття активів і погашення зобов'язань протягом звітного періоду розглядаються як списання їх з Балансу. Тому логічним є той факт, що в обліку вибуття об'єктів оцінюють так, як вони відображені у Балансі. В той же час сучасна система бухгалтерського обліку передбачає диференційований підхід до оцінки об'єктів з метою відображення операцій їх вибуття, хоча принцип відповідності вартості списання та вартості визнання у балансі в більшості випадків зберігається.

2. Фінансово-господарська діяльність підприємств призводить до виникнення багатьох видів зобов'язань та великої кількості кредиторів. Це потребує подальшого дослідження питання класифікації зобов'язань, а також вдосконалення його шляхом доповнень і уточнень.

Список літератури.

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV.
2. Гуня В.О. Проблеми вдосконалення фінансової звітності підприємств: соціально-економічні аспекти // Економічний простір. – 2008. – № 20/1. – С. 185-190.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV.
4. Зятковський І.В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень: Монографія. – Т.: Екон. думка, 2006. – 388 с.
5. Зятковський І.В. Фінансове оздоровлення підприємств: теорія і практика: Монографія. – Т.: Екон. думка, 2003. – 344 с.

6. Ловінська Л.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.
7. Лузан Ю.Я. Звітність підприємства – основа інформаційної системи управління // Міжнародний науково-виробничий журнал «Облік і фінанси АПК». – 2004. – № 1. – С. 4-9.
8. Малюга Н.М. Шляхи удосконалення оцінки в бухгалтерському обліку: теорія, практика, перспективи. – Житомир: ЖІТІ, 1998. – 384 с.
9. Моссаковський, В. Метод бухгалтерського обліку в ринкових умовах [Текст] // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 12. – С. 16–25.
10. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vobu.ua/ukr/documents/accou-?ting/item/natsionalni-polozhennya-standarti-bukhgalterskogo-obliku?app_id=24
11. Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета / Пер. с англ. Я. Соколова – М.: Финансы и статистика, 2004. – 496 с.
12. Омецінська І.Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація. – Автореф. дис... кандид. екон. наук: 08.00.09 / Тернопільський національний економічний університет: м. Тернопіль, 2008. – 20 с.
13. Орлов І.В. Документування та інвентаризація трансформації зобов'язань [Текст] / І.В. Орлов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – Т. 30. – С. 229-240.
14. Орлов І.В. Звітність підприємства про стан його зобов'язань як джерело інформаційного забезпечення процесу управління / І.В. Орлов // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу / Серія: бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Вип. 3 (18) / Відповідальний редактор д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – С. 235-239.
15. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291.
16. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.95 р. № 88.
17. Пушкар М.С. Фінансовий облік у системі управління [Текст]: монографія / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 178 с.
18. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку / А.Т. Сафарова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2009. – Випуск 647.– С. 515-521.
19. Фінанси для фінансистів [текст]: підручник. / О.А. Шеремет, І.В. Дем'яненко, К.В. Багацька [та ін.] за заг. ред. Т. А. Говорушко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 612 с.
20. Шигун М.М. Проблеми забезпечення потреб користувачів облікової інформації та їх вирішення // Розвиток системи обліку, аналізу і аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: зб. тез доповідей учасників VI Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті д-ра. екон. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України Олексія Сергійовича Бородкіна (15.03.30–14.03.2002) / Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку і аудиту; ред. кол. І. І. Пилипенко (голов. ред.) та ін. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2008 – С. 44–45.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), “The Commercial Code of Ukraine”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 20 April 2020).
2. Hunia, V.O. (2008), “Problems of improving the financial reporting of enterprises: socio-economic aspects”, *Ekonomichnyj prostir*, vol. 20/1, pp. 185-190
3. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 20 April 2020).
4. Ziatkovs'kyj, I.V. (2006), *Finansy sub'ektiv hospodariuvannia v umovakh instyutsional'nykh peretvoren'* [Finances of business entities in the conditions of institutional transformations], Ekon. dumka, Ternopil', Ukraine.
5. Ziatkovs'kyj, I.V. (2003), *Finansove ozdorovlennia pidpriemstv: teoriia i praktyka* [Financial recovery of enterprises: theory and practice], Ekon. dumka, Ternopil', Ukraine.
6. Lovins'ka, L.H. (2006), *Otsinka v bukhhalters'komu obliku* [Evaluation in accounting], KNEU, Kyiv, Ukraine.
7. Luzan, Yu.Ya. (2004), “Reporting of the enterprise - the basis of the management information system”, *Mizhnarodnyj nauково-vyrobnychyj zhurnal «Oblik i finansy APK»*, vol. 1, pp. 4-9.
8. Maliuha, N.M. (1998), *Shliakhy udoskonalennia otsinky v bukhhalters'komu obliku: teoriia, praktyka, perspektivy* [Ways to improve the assessment in accounting: theory, practice, prospects], ZhITI, Zhytomyr, Ukraine.
9. Mossakovs'kyj, V. (2003), “The method of accounting in market conditions”, *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, vol. 12, pp. 16-25.
10. Ministry of finance of Ukraine (2016), “National provisions (standards) of accounting”, available at: http://vobu.ua/ukr/documents/accou-?ting/item/natsionalni-polozhennya-standarti-bukhgalterskogo-obliku?app_id=24 (Accessed 20 April 2020).

11. Nydlz, B. Anderson, Kh. and Kolduell, D. (2004), Pryntsypy bukhhalterskoho ucheta [Accounting Principles], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.
12. Ometsins'ka I.Ya. (2008), "Accounting and analysis of liabilities of construction companies: methodology and organization", Ph.D. Thesis, Economy, Ternopil's'kyj natsional'nyj ekonomichnyj universytet, Ternopil', Ukraine.
13. Orlov, I.V. (2010), "Documentation and inventory of the transformation of liabilities", Problemy i perspektyvy rozvytku bankivs'koi systemy Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats' UABS NBU, vol. 30, pp. 229-240.
14. Orlov, I.V. (2010), "Reporting of the enterprise on the state of its obligations as a source of information support of the management process", Problemy teorii ta metodolohii bukhhalters'koho obliku, kontroliu i analizu. Seriia: bukhhalters'kyj oblik, kontrol' i analiz, vol. 3 (18), pp. 235-239.
15. Ministry of Finance of Ukraine (1999), Order "Plan of accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (Accessed 20 April 2020).
16. Ministry of Finance of Ukraine (1995), Order "Provisions for documentary support of accounting records", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (Accessed 20 April 2020).
17. Pushkar M.S. and Schyrba, M.T. (2006), Finansovyj oblik u systemi upravlinnia [Financial accounting in the management system], Kart-blansh, Ternopil', Ukraine.
18. Safarova A.T. (2009), "Problems of estimating current liabilities in accounting", Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika» «Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku», vol. 647, pp. 515-521.
19. Sheremet, O.A. Dem'ianenko, I.V. and Bahats'ka, K.V. (2013), Finansy dlia finansystiv [Finance for financiers], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
20. Shyhun, M.M. (2002), "Problems of meeting the needs of users of accounting information and their solution", Rozvytok systemy obliku, analizu i audytu v Ukraini: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia: zb. tez dopovidej uchasnykiv VI Mizhnarodnoi naukovo konferentsii, prysviachenoj pam'iaty d-ra. ekon. nauk, prof., zasluozenoho diiacha nauky i tekhniky Ukrainy Oleksiia Serhijovycha Borodkina [Development of the system of accounting, analysis and audit in Ukraine: theory, methodology, organization: a collection of abstracts of participants of the VI International Scientific Conference dedicated to the memory of Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine Alexei Borodkin], Derzh. kom. statystyky Ukrainy, Derzh. akad. statystyky, obliku i audytu, Kyiv, Ukraine, 15.03-14.03, pp. 44-45.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2020 р.